

Livarna ter delavnice Gozdnega avto podjetja. Le po imenu in samo z 2 hišama na eni strani obstoji še Ozka ulica, ki na drugi svoji strani meji na novi nasad ob Glavnem trgu, tako da ji nikakor ne ustreza sedanje ime, še manj pa bi ji prvotno »Črna« ulica (Schwarzgasse)! Po novih zazidalnih načrtih pa bo ta ulica celo povsem zginila. In verjetno bodo sledile še druge. Njihova imena se morda pozneje posovno uporabijo ali pa kot manj važna povsem odpadejo.

Kakor zadnja leta, bo tudi v bodoče treba vsako leto imenovati nekaj novih ulic. Morda najprej le v manjšem številu, ko pa bodo zazidana še posamezna prazna stavbišča ob sicer zazidanih ulicah in cestah v sredini

mesta ter bo napredovala zazidava v prosta polja, bo nastajalo vedno več novih ulic. Za poimenovanje pa ne bo zadrege, saj imamo dovolj zaslužnih mož, ki bodo po naravnem zakonu polagoma zadoščali pogoju za ohranitev svojega spomina s poimenovanjem novih ulic. In med borci osvobodilne vojne je še mnogo požrtvovalnih udeležnikov, ki zaradi svojega izjemnega delovanja za osvoboditev res zaslužijo, da se ohranijo njihova imena v splošnem spominu tudi pri uličnih označbah.

VIRI:

Dr. A. Mally: Gassen, Strassen und Plätzebuch der Stadt Marburg, 1906; dr. R. G. Puff: Marburg in Steiermark, 1947; Correspondent für Untersteiermark, 1862; Marburgerzeitung, 1876, 1919; Straža, 1919; Arhiv LRS — podružnica Maribor; Arhiv Uprave za gradnje občine Maribor-Center.

NEKAJ O NEPOSREDNIH DAVKIH V XVI., XVII. IN XVIII. STOLETJU

KRATEK PRISPEVEK K ZGODOVINI DAVKOV NA KRANJSKEM

RAFAEL OGRIN

Avguštinski samostan »pred špitalskimi vrati« v Ljubljani je imel svoje posestvo pri Radečah na Dolenjskem. V rektificiranih dominikalnih aktih novomeškega okrožja, št. 9, ki se hranijo v DAS, so združene listine, ki se tičejo popravka davčne osnove v času Marije Terezije. Tu je ohranjen tudi izvleček iz davčnih knjig za leta 1717 do 1759, kjer so vpisani posamezni deželni davki, ki so jih avguštinci v tem času plačevali.

Zgodovina davkov na Kranjskem v preteklih stoletjih do danes še ni obdelana. Za Štajersko je na razpolago obširno delo »Die Geschichte der direkten Steuern in Steiermark bis zum Regierungsantritt Maria Teresias«, ki ga je spisal Franc pl. Mensi. Čeprav sta bili Štajerska in Kranjska v prejšnjih stoletjih v najtesnejši zvezi, saj sta tvorili s Koroško tako imenovano Notranjo Avstrijo, je vendar vsaka dežela pri razdelitvi davkov med svoje davčne obvezance postopala neodvisno druga od druge. Zato veljajo izsledki dr. Mensija pač za slovensko Štajersko, za Kranjsko pa ne.

Morda ne bo odveč, če na podlagi že omenjenega izvlečka pokažemo, kakšni neposredni davki so se plačevali na Kranjskem.

Do konca srednjega veka je dobival deželni knez svoje dohodke od svojih posestev in nekaterih posrednih davkov, od kovanja denarja, mitnine in sodnih pristojbin. Fridrik III., kateremu je vedno manjkalo denarja, in njegovi nasledniki so začeli uvajati razne neposredne davke, vendar je vsaka dežela izterjevala davke na drugi osnovi. Da se doseže enoten postopek, so se 4. decembra

1541 zbrali zastopniki vseh avstrijskih dežel v Pragi. Na tem deželnem zboru so se 11. januarja 1542 dogovorili, da naj kot osnova za obdavčenje velja vrednost podložniških zemljišč. Pet starih avstrijskih dežel, t. j. obe Avstriji, Štajerska, Koroška in Kranjska z Goriško pa so si pridržale pravico, da lahko določijo davčno osnovo tudi na kak drug običajen način. Že 3. decembra 1542 se je vseh pet dežel na Dunaju dogovorilo za novo osnovo. Namesto vrednosti zemljišč so določile vrednost raznih podložniških dajatev zemljiškemu gospodu.

Te dajatve so sklenili oceniti tako, da se od »suhlega« denarja upoštevata le dve tretjini (torej od vsakega goldinarja, ki je imel 60 krajcarjev, le 40 krajcarjev), za dajatve v naravi pa so sestavili poseben zelo nizek cenik (Herrenanschlag).

Neki podložnik-zemljak je n. pr. dajal letno 1 fl 54 kr najemnine v denarju, v naravi pa 4 mernike pšenice, 4 mernike rži, 4 mernike prosa in 12 mernikov ovsa, dva kopuna, 10 jajc in 1 čehuljo prediva.

Njegove dajatve so ocenili takole:

Dve tretjini od 1 fl 54 kr je dalo	1 fl 16 kr
4 merniki pšenice po ceniku	10 kr 2 pf
4 mernike rži	8 kr 2 pf
4 mernike prosa	4 kr 1 pf
12 mernikov ovsa	17 kr 1 pf
2 kopuna po 1 kr	2 kr
10 jajc (10 po 1 pf)	1 pf
1 čehulja prediva	1 kr 1 pf
Skupaj	2 fl

To vsoto 2 fl so imenovali gosposko *imenje* tega podložnika. Gosposka imenja vseh podložnikov enega gospostva so se seštela in vsota vpisala v imenjsko knjigo, kjer je imelo vsako gospostvo svoj list.

Imenja so se izračunala v funtih. Ta je imel 8 šilingov po 30 pfenigov, skupaj 240 pfenigov in je bil enak goldinarju, ki je imel 60 krajcarjev po 4 pfenige, torej tudi 240 pfenigov.

Leta 1544 so se v Brucku sestali zastopniki petih dežel in ugotovili skupno gosposko imenje posameznih dežel. Tako je izkazala

Štajerska	72.248 funtov
Koroška	34.824 funtov
Kranjska	22.000 funtov
Goriška	5.632 funtov
Skupaj	134.704 funtov

Že naslednje leto so zasedali deželni zastopniki na Dunaju od 7. decembra 1545 do 11. januarja 1546. Vlada je zahtevala 500.000 fl kot vojno pomoč. Notranje avstrijske dežele so dovolile 134.000 fl, to je znesek, ki je bil skoraj enak gornji vsoti. Zato so imenja zaokrožili in je prevzela

Štajerska	72.000 fl
Koroška	34.000 fl
Kranjska	22.000 fl
Goriška	6.000 fl
Skupaj	134.000 fl

Po tem ključu so te dežele tudi še naprej delile med seboj davke, ki jih je nakladal Dunaj.

Izkazani funti pa niso ustrezali resničnemu številu funtov, s katerimi so posamezne dežele razpolagale. Kranjska je imela l. 1738 na voljo 25.749 funtov, torej 3749 funtov v dobrem. Tako piše Karl Seifert pl. Perizhoff, deželni registrator, v svojem poročilu »Gründliche Information« z dne 1. julija 1738.

Leta 1725 je nekdo iz Ljubljane naznanil cesarju deželne stanove, češ da prikrivajo kar 8000 funtov. Ovadba se sicer ni upoštevala, vendar pa je bil ovaditelj verjetno kar dobro poučen. V Raigersfeldovem arhivu XVIII se je ohranil načrt, menda iz l. 1747, kjer predlaga, kako naj bi se preuredil davčni sistem, da bi ustrezal zahtevam erarja in dežele. Tu se računa s 30.935 funti in s 24.182 kmetijami. Ovaditelj bržkone ni bil daleč od deželnega knjigovodstva.

Sicer pa so imele tudi druge dežele lepo število funtov v svoje dobro. L. 1710 je imela Štajerska 79.453 funtov gosposkega imenja, torej kar 7453 funtov več.

Vojna pomoč v znesku 22.000 funtov se je na Kranjskem 1546 razdelila tako, da je moralo vsako gospostvo plačati po 1 goldinar na vsak funt svojega gosposkega imenja. Gospostva pa so davek razdelila med podložnike in je moral zgoraj omenjeni podložnik-zemljak plačati tisto leto

na davku	2 fl
najemnino	1 fl 54 kr (činž)
skupaj	3 fl 54 kr

v denarju, poleg tega pa oddati še vse, v urbarju določene dajatve v naravi, kakor so zgoraj našteje.

Že leta 1558 se je povišal davek na dva in pol goldinarja na vsak funt gosposkega imenja. Od tega je moral plačati podložnik dva goldinarja, lastnik imenja pa je dodal iz svojega po pol goldinarja. Davek je še nadalje naraščal. Leta 1608 so namesto osebnega davka (Leibsteuer) naložili lastnikom doklado 8 kr na vsak funt gosposkega imenja, podložnikom pa 1 fl na vsako celo kmetijo. Leta 1624/25 so prevzeli deželni stanovi vzdrževanje Vojne krajine in so plačali obmejni milici zaostanek na plači. Zato so naložili vsem lastnikom novo doklado po 30 kr na vsak funt. Novo doklado je moral plačevati lastnik sam. Iz istega vzroka pa so to leto naložili tudi podložnikom nov davek po 45 kr na vsako celo kmetijo.

Leta 1631 so deželni stanovi prevzeli 800.000 fl dvornega dolga in so uporabili novo doklado 30 kr na vsak funt gosposkega imenja in 45 kr na vsako celo kmetijo za obrestovanje tega dolga. Tako je postala nova doklada stalna. Odslej deželni davek ni več naraščal in je ostal na tej višini do rektifikacije davčne osnove pod Marijo Terezijo, oziroma za podložnike še preko rektifikacije.

Podložnik-zemljak je sedaj plačeval poleg najemnine od l. 1558 dalje na vsak funt, s katerim je bila ocenjena

njegova kmetija po	2 fl
od 1608 dalje doklado na celo kmetijo po	1 fl
od 1624/25 dalje novo doklado na vsako celo kmetijo	45 kr
skupaj	3 fl 45 kr

Lastnik posestva pa je plačeval

od l. 1558 dalje po pol goldinarja za vsak funt gosposkega imenja	30 kr
od l. 1608 dalje doklado na vsak funt po	8 kr
od l. 1624/25 dalje novo doklado na vsak funt po	30 kr
skupaj	<u>1 fl 8 kr</u>
oba skupaj	4 fl 53 kr

Avguštinsko posestvo pri Radečah je obsegalo po imenjski knjigi l. 1753 45 ²/₃ kmetije, ocenjene s 67 funti 22 kr.

Po zgoraj omenjenem izvlečku so avguštinci plačali to leto

1. po dva in pol goldinarja na vsak funt gosposkega imenja 168 fl 25 kr
 2. doklado iz l. 1608 po 8 kr na vsak funt 8 fl 59 fl
 3. od vsake cele kmetije po 1 fl 45 fl 40 kr
 4. novo doklado iz l. 1624/25 po 30 kr na vsak funt 33 fl 41 kr
 5. po 45 kr od vsake cele kmetije 34 fl 15 kr
- Skupaj 291 fl

1. vsak duhovni in svetni gospod in deželan kot izredno kontribucijo na vsak funt gosposkega imenja 1 fl 10 kr
2. plemiči, svobodniki in drugi deželani plačajo dvojno na vsak funt gosposkega imenja 2 fl 20 kr
3. od vsake hiše v mestih in trgih, tudi od vsake cele kmetije na deželi se plača 5 fl 45 kr
4. od kočee, domca ali poddruštva (Untersasserei) 1 fl 55 kr
5. od mlinskega kolesa, ki se stalno vrti 1 fl 26 kr 1 pf
6. od mlinskega kolesa, ki se ne vrti stalno, polovica 43 kr ¹/₂ pf
7. od vsakega rovta ali novine za tri dni dela toliko, kolikor za celo kmetijo 5 fl 45 kr
8. za manjši rovt ali novino tretjino 1 fl 55 kr
9. svobodniki plačajo od vsake kmetije dvojno 11 fl 30 kr

Kontribucija se je vsako leto spreminjala, enkrat je bila nekoliko manjša, drugič zopet večja, vendar je polagoma naraščala. Tako n. pr. je

- 1633 plačal gospod 1 fl na funt, podložnik pa 1 fl na kmetijo,
 1651 gospod 1 fl 30 kr, podložnik pa 3 fl,
 1691 gospod 45 kr, podložnik pa 4 fl,
 1710 gospod 45 kr, podložnik 5 fl,

Imenjske knjige se večinoma niso ujemale z dejanskim stanjem. Tako so imeli avguštinski podložniki po urbarju 34 ³/₄ kmetij in 69 funtov 24 kr, in so plačevali od tega imenja

1. po 2 fl na vsak funt (69 funtov 24 kr) 138 fl 48 kr
 2. doklade 1 fl na vsako kmetijo 34 fl 45 kr
 3. nove doklade na kmetijo po 45 kr 26 fl 4 kr
- Skupaj 199 fl 37 kr

Lastnik je moral torej plačati iz svojega le 91 fl 23 kr

Deželni davek je bil v prvi vrsti namenjen za deželno obrambo in za kritje deželnih upravnih stroškov; za kritje potreb državne vojske, dvora in centralne uprave pa ni zadoščal. Zato je bil l. 1633 vpeljan nov davek, ki so ga na Kranjskem označevali navadno kot izredno kontribucijo ali tudi kot vojno kontribucijo. Višina tega davka se je vsako leto določala posebej z davčnimi patenti.

Tako določa n. pr. davčni patent z dne 22. septembra 1744, da mora plačati:

- 1713 do 1732 gospod ok. 30 kr, podložnik ok. 4 fl, 30 kr,
 1734 gospod 40 kr, podložnik 5 fl,
 1749 gospod 1 fl 40 kr, podložnik pa 6 fl.

Odslej se kontribucija ni več spreminjala. Davčni patenti tudi niso več delili kontribucije na posamezne vrste davčnih obvezancev, marveč so določevali le, koliko se plača na funt gosposkega imetja in koliko na celo

kmetijo n. pr. l. 1753 na funt 1 fl 40 kr, na kmetijo pa 6 fl.

Leta 1753 je torej podložnik-zemljak, če je bila kmetija ocenjena z 2 funtom, plačal

2 fl na vsak funt, to je	4 fl
na kmetijo	1 fl 45 kr
kontribucijo	6 fl
najemnino	1 fl 54 kr
skupaj	13 fl 39 kr,

torej tri in pol krat več kot leta 1546.

kontribucijo po 1 fl 40 kr na vsak funt gosposkega imenja	112 fl 16 kr
in po 6 fl za svojih $10^{11/12}$ kmetije	65 fl 30 kr
deželni davek po 30 kr na vsak funt gosposkega imenja	29 fl 37 kr $2\frac{1}{2}$ pf
(4 fl 3 kr 2 pf so plačali za nje podložniki)	
nadalje doklado in novo doklado na vsak funt	42 fl 40 kr
in isto za $10^{11/12}$ kmetije, ki so jih sami obdelovali	19 fl 6 kr 1 pf
Skupaj	269 fl 10 kr

12. avgusta 1747 je izšel patent cesarice Marije Terezije o popravku (rektifikaciji) davčne osnove. V patentu pravi, da je v svoji materinski ljubezni in skrbi za blaginjo kranjske dežele sklenila, da se popravijo davčni registri, ki so bili že od začetka nezanesljivo sestavljeni. Mnogo funtov in kmetij je izpuščenih, bremena lastnikov so bila prevaljena na podložnike, ki so zato občutno preobremenjeni in tako ne morejo v redu plačevati davke. Tudi se pri razdelitvi bremen na kmetije niso prav nič ozirali na lego, velikost in donosnost kmetij. Čeprav je obremenjena z drugim delom, pravi cesarica, bo zadevi posvetila vso pozornost in odpravila neenakosti.

Deset let (1747—1757) so delovale rektifikacijske komisije in porabile cele skladovnice papirja. Popisali in ocenili so se na novo vsi gosposki dohodki, ki so jih lastniki dobivali od zemljišč, katere so sami obdelovali, kakor tudi od zemljišč, ki so jih obdelovali podložniki. Od obeh dohodkov so določili nov gosposki davek. Od vrednosti podložniških dajatev, t. im. urbarialij, so odbili eno petino, eno petino ostanka pa določili kot davek. Torej so od vsakih 100 fl odšteli 20 fl, od ostalih 80 fl pa so vzeli eno petino, t. j. 16 fl kot davek. Tako so tedaj izračunali 16%. Vrednost dohodkov od lastnikovih pristav pa so obdavčili takole: Pristave so bile dvojne, dominikalne in rustikalne. Dominikalne so bile tiste, ki so bile v pridvornem gospodarstvu že pred l. 1618, rustikalne pa tiste, ki so jih lastniki po l. 1618 odvzeli kmetom in jih sami obdelovali. Dohodke dominikalnih pristav so zmanjšali za 40% ali dve

Podložniki avguštinskega imenja pri Ra-
dečah so plačali to leto

po urbarju na rednem davku	199 fl 37 kr
na izredni kontribuciji	
(6-krat $34\frac{3}{4}$)	208 fl 30 kr
na najemnini	59 fl 30 kr
skupaj	467 fl 37 kr

ali približno 13 fl 30 kr na vsako celo kmetijo. Avguštinci pa

petini in od ostanka vzeli eno petino kot davek (12%). Od dohodkov rustikalnih pristav so tudi odšteli dve petini, od ostanka pa so vzeli kot davek eno četrtino (15%).

Avguštinci so sedaj plačevali 105 fl 57 kr davka, torej 163 fl 13 kr manj kot prej. Podložniki pa so morali po rektifikaciji plačevati isto kot prej. Pravična razdelitev davkov po legi, velikosti in donosnosti je torej padla v vodo. Od podložnikov so pobirali avguštinci za cesarsko in deželno blagajno še naprej kakor doslej

po $1\frac{3}{4}$ fl od kmetije in po 2 fl na funt gosposkega imenja 199 fl 37 kr ter kontribucijo po 6 fl na kmetijo, t. j. 208 fl 30 kr. Na novo so morali gorniki plačevati od vinogradov še 36 fl 58 kr.

Cesarica Marija Terezija je kmetom sicer veliko obljubila, toda »rodila se je le smešna miš«. »Saj je podložnik rojen, da dela in daje,« pravi nekje cesaričin patent z dne 12. avgusta 1747.

VIRI:

Državni arhiv Slovenije v Ljubljani

1. Rectifizierte Dominicalacten. Neustadter Kreis, fasc. 9; Gült bei Radschach der Angustiner zu Laibach; 2. Gültbuch VI. 1662—1756; 3. Rectific. Gültbuch, 3. Band. Dolski arhiv. Raigersfeldovi spisi; 4. XVII. 3. Contributions-System um das Jahr 1747; 5. XXI. Ovoj: Herrenanschlag in Crain, zlasti: Projekt Sebastians v. Raigersfeld vom 20. Dezember 1751, Gründliche Informationen von Carl Seifert v. Perizhoff vom 1. Juli 1758; 6. XXII. Deželna ustava. Rectification der Herrengülten. Unvorgreifliche Anmerkungen;

Stanovski arhiv: Kontribucije

7. fasc. 15: Patenti 1600 do 1700; 8. fasc. 16: Patenti 1701 do 1735; 9. fasc. 17: Patenti 1736 do 1785; 10. Patentenbuch 1660—1765. Patent št. 6 z dne 12. avgusta 1747; 11. Calculations—Tabellen. Bd IV. Unterkraim 9.

LITERATURA:

Mensi Franz: Geschichte der direkten Steuern in Steiermark; Forschungen zur Verfassung und Verwaltungsgeschichte der Steiermark. VII. und IX. Band.